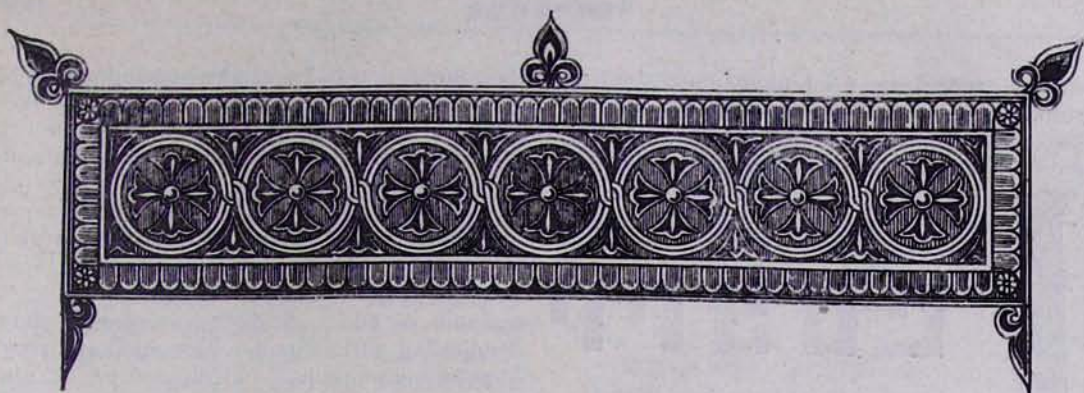

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԸՆՏԻՐ ԷԶԵՐ
(Եղիվարդ, Երուսաղեմ, 1973)

Երուսաղեմի պատրիարք Եղիշե արքեպս. Տերտերյանի վերջերս հրատարակած գիրքը հեղինակի բանաստեղծական ստեղծագործության ընդհանուր վաստակից ընտրաբար քաղված քերթվածների ժողովածուն է։ Սրբազան պատրիարքը ժամանակակից սփյուռքահայ գրականության մեջ հանրաժանոթ բանաստեղծ Եղիվարդն է և պատկանում է այն ընտրյալների թվին, որոնք իրենց տաղանդով ու արգասավոր գրչով արժանի և ուրույն տեղ են գրավում վերջին երեսնամյակի հայ հոգևոր կյանքի ստեղծագործական անդաստանում։ Այսօր նրա զուտ բանաստեղծական երկերը, բացի արձակ գործերից, մոտ մի կես տասնյակի են հասնում, որոնք վկայում են բանաստեղծի անկեղծ ու անվերապահ սերն ու նվիրումը քերթողական արվեստին։

Ի՞նչն է եղել, արդարև, հոգեբանական շարժառիթը սույն գեղեցիկ հատորում բանաստեղծությունների այս վերահրատարակության։ Սրբազան կրակի մոտալուտ հանգման մտավախություն՝ թե՞ ստեղծագործական կյանքի մի նոր շրջանի վերահայտնություն։

Բայց բանաստեղծն ինքը հավաստիացնում է մեզ.

— Կլեցվի հոգիս հուշերով ջերմիկ,
Արևով անցյալ,
Կվերադառնան, խաղաղ, համբաբայ,
Սերերս անանուն և անմխիթար,
Որոնց շունչին տակ
Երգերս ծաղկեցան հասակ առ հասակ,
Հոգիս՝ հարսնարան հին ծանոթներուն։
Եղիվարդը սույն հատորով վերադառնում

է իր անցյալի հիշատակներին։ Բայց դրանք դեպքեր ու դրվագներ չեն այնքան, որքան հոգեկան հույզեր ու ապրումներ, որոնք մեզ գալիս են բանաստեղծի ներքին ապրումների ու զգայնությունների ճանապարհով։

Հին բանաստեղծություններից կազմված այս նոր հատորի սկզբում գետեղված բանաստեղծությունը, որ մի տեսակ անուղղակի պատասխան է մեր հարցադրումներին ու տարակուսանքներին, հեղինակը վերնագրել է «Վերաբաց»։ Նշանակում է՝ նա վերաբացի՞, վերածաղկմա՞ն ցնծություններն է ապրում կյանքի այն հանգրվանում, ուր ուրիշներ իրենց հաշիվները փակած են համարում։ Այս առումով հատորը թեպետև գալիս է անցյալից, բայց շեշտում է ներկան։ Եվ բանաստեղծը անցյալն ապրում է ներկայի մեջ։

— Սակայն, ո՞վ հրաշք,

Ձեռք մը անձանոթ խորն իմ հոգիին,
Կվառե նորեկ կանթեղներ հազար,
Իրարու կուգան անցյալն ու ներկան,
Ինձի կթվի թե պարմանն եմ այն,
Ուժեղ ու կայստա,
Որ տեղեկներու դուռնեն ոսկեսար,
Այն հին օրերուն կմտներ աշխարհ։

Այսօր ավելի քան երեսուն տարիների մի անջրպետ է բաժանում մեզ այն օրերից, երբ Եղիվարդը իր բանաստեղծությունների անդրանիկ գրքով («Մագդաղիմեն մեղրամոմե») գրական հրապարակ էր իջնում։ Նա չէր գալիս, հարկավ, որպես մի նոր ու անձանոթ անուն, այլ որպես կազմավորված ու հասունացած մի բանաստեղծ, որն արդեն որոշ համբավի էր հասել «Միոն» ամսագրի

ու հաջ մամուլի-էջերում հրատարակված իր քանաստեղծություններով: Նշանակալից է սակայն, որ այս նոր ու ինքնատիպ բանաստեղծի մուտքը տեղի ունեցավ առանց ձայնի

ԼԵՆԻՆ ԷՋԵՐ

Համար

ու ցույցի, բայց ինքնավստահ ու վճռական, մասն այն քուրմի մուտքին, որն արդեն նշվաճել է տաճար մտնելու և աստվածներից խնկարկելու իրավունքները: Դժբախտաբար այն ժամանակ լրագրական մի քանի ընթացիկ գրախոսականներ միայն լույս տեսան, որոնց մեջ նույնիսկ հանգամանավոր ստորագրություններ քաղաքավարական հյուրընկալությամբ դիմավորեցին այս մեծ բանաստեղծի մուտքը: Հրապարակի գրական մամուլը չկարողացավ ըստ արժանվույն զբաղվել ու համապատասխան գնահատանքի արժանացնել նրան: Այս տեսակետից իրավացի էր Օշականը, երբ Եղիվարդի երկրորդ հատորի («Խորտակման գիշերներ») սկզբում գրած իր հակիրճ առաջաբանի մեջ նշում էր. «Ըսին կարգ մը բաներ առաջին հատորիդ շուրջ, մեծ մասով հեռու և օտար բաներ: Մի՛ ցավիր: Կարգ մը մարդոց գիրն է ասիկա—գլխիվայր հասկցվի»:

Եվ իսկապես: Այս տարաշխարհիկ բանաստեղծը իր նյութերի նախասիրություններով ու արվեստի յուրահատկությամբ, ձևի ու բովանդակության գերազանց ինքնատի-

պությանը դուրս էր գալիս ժամանակաշրջանի ճաշակի ու ըմբռնողության սահմաններից: Գաղթականի հոգեբանությունը և մեր պատմական ճակատագրի հանգամանքները բռնացել էին արվեստի մեր ըմբռնումների վրա, և ազգային մտահոգությունների վրա կենտրոնաձգված ձգտումները գրավել էին մեզ ամբողջապես: Մյուս կողմից, թեքչանական արվեստի համատարած ու ծանրածանր տիրապետությունը, Օշականով թևարկված, բանաստեղծության գեղեկատարողական ձևի ալյամբոժ մի գալիսականություն էր հաստատել նոր կյանքի կենդանի արտահայտությունների վրա: Ամեն մի երիտասարդ, որ գրիչ էր վերցնում, թեքչանական վաշտին իր անդամակցությունն էր ստորագրում անվրեպ: Մոռացվել էր անգամ Վարուժանի պես մեծ ու քարձրաթիչ մի բանաստեղծ, որի արվեստի ուրտները հոգիների վրա քիչ տարածություններ էին ընդգրկում: Մեծարենցի պես մի չքնաղ երիտասարդի լուսավոր արվեստի կախարդանքը քչերի ստեղծագործություններում իր արտահայտությունն էր գտնում: Մեկ խոսքով՝ իշխում էր Թեքչանը, ոչ անշուշտ անարժանաբար, բայց միահեծան, որի հմայքին սփյուռքի բանաստեղծների այս անձնատվությունը գինն էր կարծես մեր հոգեկան չքավորության: Ահա թե ինչու Թեքչանի շնչով պարուրված մթնոլորտին մեր զգայարանների ընտելացումը, որ բնականորեն կազմելու էր նաև մեր գրական նկարագիրը, դուրսով պիտի չկարողանար հաղորդվել տարակերպ զգայունությունների հետ:

Եղիվարդը բերում էր իր նոր ձայնն ու շեշտը, նոր գույներն ու երանգները, նոր գրծերն ու պատկերները, իր նոր տեսիլներն ու երազները: Նա հայտնվում էր որպես խորապես բանաստեղծական ինքնատիպ զգայունություն:

Ի՞նչ են Եղիվարդի երգած նյութերը: Այսինքն՝ ի՞նչ է ընթերցողին իր «ունեցած ըսելիքը»:

Ավետարանը: Կյանքը: Մահը: Անցյալը: Մանկության հիշատակները: Հայրենիքը: Հայրենի գյուղը, բնությունը: Մեկ խոսքով այն ամենը, ինչ մարդու ներքին աշխարհի խոռվքներն ու տազնայներն է կազմում:

Ավետարանը, իհարկե, ոչ միայն կրոնական կենդանի կյանքի ու հավերժական ճշմարտությունների հոգեզմայլ մի մատյան, այլև ինքնին բարձրագույն արվեստի մի չքնաղ գիրք, մշտական ներշնչումների շտեմարան է բանաստեղծի համար: Հարողիչ քահանան մեզ մատուցում է այն որպես կենդանի կյանքի կանոնների գիրք: Աստվածաբան գիտնականը մեկնաբանում ու

նատառնում է այն, իսկ արվեստագետ բանաստեղծը՝ վերաստեղծում: Ո՛չ թե ավելացնում կամ պակասեցնում է, ինչ որ անհնար է, այլ իր մտահղացումներն անդրադարձնում է նրա արխիվակից: Նշանակալից է, որ Եղիվարդը Ավետարանին չի դիմում առ ի պաշտոնե: Ընդհակառակը, եթե ուզում եք, նա հաճախ մի կողմ է թողնում եկեղեցական սքեմի հարկեցուցիչ պայմանադրականությունները, որպեսզի կարողանա ավելի մոտիկից, ավելի ազատ ու անկաշկանդ զգալ ու ապրել մարդուն ու բացահայտել նրա ներքին բարդ ու հակասական վիճակները: Այս տեսակետից բանաստեղծն Ավետարանում է գտնում կյանքի տագնապների ու հոգու տառապանքների բացատրությունները: Բանաստեղծը «Մեղքի շուշաններ» է անվանել ավետարանական նյութերի հերոսուհիներին: Խորսպետ խոսում մի վերնագիր, որ թելադրում է **անմեղ մեղավորների** կամ **մեղավոր անմեղների** հավիտենական գոյությունը: Վարուժանի մոտ «Խաբված կույսեր» են նրանք «Գողգոթայի ծաղիկներ» ընդհանուր խորագրի տակ, մեղքի ու մեղանշումի աղետահար տառապյալներ, որոնք սակայն այնքան մեղավոր չեն, որքան իրենց դատապարտող մարդիկ ու օրենքները: Նրանք պարզապես անմեղ զոհերն են իրենց դաժան դահիճների, որ բուն մեղավորներն են: Ինչքան էլ նրանք թաթախված են մեղքի տիղմի մեջ, այսուհանդերձ, շուշանների նման մարդը են ու գեղեցիկ, որովհետև նրանց մեղանշումները իրենցից չեն բխում ու իրենց ներքին մղումի արգասիքը չեն: Եթե սիրտը չի բաժանում ձեռքի կատարած չար գործը, և եթե մարդու գործած հանցավոր արարքներին նրա ներքին բարոյականությունը մասնակցություն չունի, ապա նա անմեղ է ու արդար: Եվ երբ մարդը գիտակցում է իր մեղքը, այդ իսկ րոպեին նա դադարում է մեղավոր լինելուց: Ահա Մագդաղիկեն, Սամարոհին, Սալոմեն և ուրիշներ: Բանաստեղծը բաց է անում ավետարանական դրվագների ծալքերը և նրանց յուրաքանչյուրից ներս իր հզոր երևակայությամբ ցույց է տալիս մեղքի ու անմեղության, հանցանքի ու զիջման, երկրի ու երկրների ընդմեջ փոխհիփոխ ձգվող ու քաշքշվող մարդկային հոգու եղերական դրաման:

Ամեն մի բանաստեղծություն պատվում է քրիստոնեական մի հիմնավոր գաղափարի ու գլխավոր մի բարոյականության շուրջ: Նրա գործողություններն ընթանում են հոգու երկու հակադիր եզրերի՝ աստվածային ոլորտների ու մարդկային սահմանների իրենամերժ բախումներով: Առաջինի տակավ տիրապետումով երկրորդի դիրքերի վրա պայմանավորվում է այն լուսավոր ձրգ-

առնիր, որ մարդու ազատագրությունն է **ինքնիրենից** ու **աշխարհից**: Որո՞նք են, սակայն, այն ներգործուն ազդակները, որ մարդուն վերադարձնում են աստվածային էակի իր կոչմանը: Սիրո, գութի, ներման, կարեկցանքի, բարության ու քաղցրության բոլոր այն տենչանքները, որոնք ժամանակաշրջանի բոլոր ու անգութ աշխարհի ճիրաններում տառապող մարդու կարոտներն են եղել:

— Զեզմե անմեղն է՛ն առաջ

Նետե թող քարն այս կնոջ:

Դատապարտության բոլոր օրենքների վրա՝ ահա՛ գերագույն դատաստանը: Մարդը բերվում է իր սեփական հոգու պատկերի առջև, ինչպես հայելու դիմաց, այնտեղ տեսնելու իր բովանդակ մեղավորությունը, ուստի և դատելու ու դատապարտելու իր իշխանության անհրաժեշտությունը: Դա մեծագույն վճիճն է, պատգամը, խիղճը զգաստացնող ու սիրտն իր անզգայության թմբիրից սթափեցնող ձայնը: Նախ քննի՛ր անձո՛, հետո դատի՛ր ուրիշին: Նախ տե՛ս քո աչքի գերանը, հետո ուրիշի աչքի շյուղը: 2Է՞ որ նույնքան և ավելի դու ինքդ եմթակա ես դատապարտության: Ահա՛ արդարության չափանիշն ու մեղադրական օրենսդրությունը: Ահա՛ օրենքի ու օրինաց գրքերը տոմարագիտական մատյանների վերածող մարդկային խղճի ու սրտի մինչև թաթուն խորքերն ու խորշերը թափանցող անեղ նայվածքը, որ ցնցում է իրենց մեղքերին ճարակ դարձած ամբոխների ամբոխային կրքերն ու սանձահարում նրանց տարերային կատաղությունը:

Քարերն հատ հատ ինկան վար:

Ի՞նչ է, սակայն, այս օրենքի տակ գործող սկզբունքը, որից գործունեության ոգի ու ներշնչում է ստանում համոզումը:

Մարդն ավելի է մեղքեն...

Եվ ի՞նչ է մնում այնուհետև անել այն մեղավոր կնոջը, որ մի կարճ խոսքով, մի բառ-հրովարտակով մահից դեպի կյանք է վերադառնում: Կինը ոչինչ չունի փոխհատուցելու այն գերագույն շնորհը, որ կյանք է պարգևում իրեն: Մնում է նրան միայն մեկ բան.

— Գնա՛, ալ մի՛ մեղանչեք...

Այս աննախընթաց ու անօրինակ ներումի ու գթասարտության առջև, որոնց մասին նա երևակայել իսկ չէր կարող, մի հանկարծական բեկում է առաջանում նրա մեջ, հզոր թռիչքով մի անջատում իր էությունից՝ մի նոր էության ի խնդիր, ու ծնկի գալով հերարձակ ու լավահառաչ՝ դիմում է Վարդապետին.

—Սերեն անցած կյանքիս
Դուն՝ ներումի վարդապետ,
Քեզ փնտրեցի օրերով,
Ծամբաներուն մեջ տրտում.
Երազեցի ես քեզի,
Երբ արևը կբանար
Ժապավենն իր ոսկեզույն
Լընին վրա Գալիլիո:
Երբ հասկերը նազանքով
Կօրոյվեին գեփյունեն,
Եվ ձիթենին կհևար
Գորշ հեշտությունն իր սրտին:
Քեզ փնտրեցի օրերով
Ոսկեձեղուն հարկերու
Սրահներուն մեջ փարթամ,
Երբ գարշանքեն մարդերու՝
Հալածական, խեղճացած,
Կորոնեի ապաստան
Սիրտ մը ներման ընդունակ.
Դուն չկայիր, չկայիր:

Մեղքերի թողության տակ սրբված ու
մաքրված է կինը, և նրա սիրտը գարնանա-
յին առավոտյան արևին բացվող ծաղկե
բաժակի պես ցնծապատար՝ խայտում է այդ
գիտակցությունից:

—Ներումն ոսկին է որով
Փրկությունը կգնվի.

Արցունքի շիթ մը միայն,
Բավ է փշրել քար առ քար,
Մեղքի լեռները տիտան:

Կասկածելու հարկ չկա բոլորովին: Նե-
րումի այս աստվածային ուժի մասին շուտով
մեզ համոզելու է գալիս «Սալոմեն»:

Հիսուսի կերպարի մոտ ահա Հովհաննես
Մկրտչի՝ Հորդանանու մարգարեի կերպա-
րը: Երկու լուսավոր դեմքեր, մեղքի երկու
նշանավոր հակառակորդներ: Բայց ինչ-
քան տարբեր են նրանք իրենց խորքով:
Խստակյաց ու խստակենցաղ մարգարեն
միայն անեծք ու լուտանք ունի բոլոր մեղա-
վորների ու մեղանշողների համար, որոնց
սպառնում է պատժի ու պատուհասների
վրիժառությանը:

—Եվ վա՛յ ձեզի, դուք մողեզի և իծերու
Պիղծ ծընունդներ,
Ձեր կեղծիքին մեջ մուշտակած՝
Մեղքերը ձեր մետաքսահյուս:
Ան որ կուգա,
Սոնե պիտի լեզուն քերենն
Ձեր բոլորին,
Ինչպես փղտած մըսի կտոր
Ջայն նետելու գազաններուն:

—Թող անիծվին ու քար դառնան,
Արգանդները պիղծ կիններուն:

Հովհաննես մարգարեն չարիքի հանդեպ
իր անհաշտ ատելության մեջ զայրագնած՝
չհասկացավ, ավա՛ղ, որ չարիքը չարիքով
չի վերանում: Վախի ու սարսափի սպառ-
նալիքները խաղաղության ու հաշտության
երաշխիքներ չեն երբեք, այլ միայն ընդար-
մացնում են հոգին ու խիղճը՝ այնատերում:
Ուստի Հովհաննեսի խոսքերը, որ խիստ
էին (բայց ոչ՝ չար), չկարողացան արմատ
գցել Սալոմեի սրտում, այլ, ընդհակառակը,
վիրավորեցին նրան, գրգռեցին ու հեռաց-
րին իրենցից: Ահա թե ինչո՞ւ Սալոմեն իր
և իր մոր նկատմամբ եղած անարգանքի
դիմաց համակվում է ցաւումով ու մտածում
միայն վրիժառու լինել: Վրեժ, որ մղձավան-
ջային պատկերների հաճախանքով հալա-
ծում ու փոթորկում է նրա հոգին:

—Ափսեհի մեջ արյունաներկ
Գլուխ մարդու
Գոց աչքերով:

Հաճախ չարիքը մեր մեջ, մեզանից ան-
կախ, մարդկանց ու շրջապատի ապիրա-
տությունից է ծնվում ու մեզ դարձնում մեր
գոհը. Հիսուսի քաղցրությունն է պետք, ան-
հուն ներողամտությունը, որպեսզի Սագա-
դինեն փրկվի, մինչ Հովհաննեսը իր դաժան
ու սուր լեզվի խայթոցներով ակամա կո-
րըստյան է մատնում Սալոմեին: Ծիշտ է,
վեհ է հնչում մարգարեի խոսքի շեշտը, և
հոգիչ է մեղքի դիմաց նրա մաքրության ու
անարատության երազը: Բայց նա չկարո-
ղացավ բարձրանալ աստվածային ոլորտ-
ների, որ Հիսուսի սահմաններն էին: Նա
երբեք չունեցավ ներումի ու ներողամտու-
թյան զգացումը, որ մարդու հանդեպ ան-
հուն սիրուց է բխում: Ահա թե ինչո՞ւ Հիսու-
սը յոթն անգամ յոթանասուն անգամ էր պա-
հանջում փրկելու համար մեղավորներին:

Եվ վերջապես, ահա, «Սամարոնի»
խոր ու թելադրական բանաստեղծությունը:
Կերպարն իր անմեղությամբ ու միամիտ գե-
ղեցկությամբ գալիս է ամբողջացնելու իր
նախորդ հերոսուհիներին միևնույն ճակա-
տագրականությամբ:

—Դուն քանի՞ անգամ,
Մարդոց սիրտն ի վար
Դույլ արձակեցիր, ով Սամարոնի,
Եվ ամեն անգամ, ջուրի փոխարեն,
Գլտար ափ մը տիղմ:

Եղիվարդի հերոսուհիները կրքերի, տեն-
չերի և բուռն իղձերի կանաչք են: Բայց և
նրանք իրենց մեջ կրում են որքան մարմնա-
կան սիրո ծարավը, նույնքան նրա մեղա-
պարտ վայելքներից փրկվելու երանակետ
տենչը, այսինքն՝ ներքին մեղանշականու-
թյան հակումները, միաժամանակ և նրանից
մաքրվելու ու ձերբազատվելու քաղձանք-

ները: Որպես մսի ու ոսկորի գոյակցություն հակամետ ենք մեղքի, սակայն նույնքան և ընդունակ՝ իրականացնելու աստվածային սրբակյաց կյանքի կոչումը երկրի վրա («Միանձնուհին», «Նեղոսի լուտաւը»):

«Անոնք որ չեն մեղքի» վերնագրի տակ շարք կազմած բանաստեղծությունները բաղված են «Սորոտական գիշերներ» հատորից: Դրանք մեզ բերում են այլ մտահոգություններ դրսևորող մի ուրիշ աշխարհ: Մարդկային հոգու նոր երեսներ ցուցադրելու ձգտումով բանաստեղծը դիմում է այս անգամ պատմությանը, պատմական անցյալի դեմքերին, բայց միշտ ժամանակակից մարդու մի շարք կարևորագույն խնդիրներից թելադրված: Պատմական դեմքերի ու դեպքերի ուրվագծային շրջանակից ներս բանաստեղծը վերհյուսում է մտահոգացումի մի նոր թեզան՝ նոր ապրումներ ու նոր խընդիրներ արծարծելու համար ժամանակակից մարդը հուզող հարցերի տեսանկյունից: «Ես Եհովան եմ այս գիշեր», «Ես Հուդան եմ այս գիշեր», «Ես Սողոմոնն եմ այս գիշեր», «Ես Արտավազդն եմ այս գիշեր» ևյն., որոնք ներկայացնում են իր հույսի ու հավատի, երազների ու պատրանքների մեջ կործանվող հավիտենական մարդու ողբերգությունները:

Ուշագրավ են «Տեսիլներ տրտում օրերեն» բանաստեղծությունները և «Անցորդը» հատորից բաղված քերթվածաշարքը:

Առաջինները վերաբերում են բանաստեղծի կյանքի ձախորդ տարիների տխրությունները, հոգու դառնություններն ու հուսախաբությունները: Բանաստեղծը, հիասթափված կյանքից, մարդուց, ընկերոջից ու բարեկամից, երգում է անցյալի ուրախ օրերի ու ներկայի տրտմության ընդմեջ ալեբախ հոգու տվյալանքները: Նշմարելի է սակայն, որ այդ վիճակները ոչինչ ունեն իրենց մեջ ընկճված, նկուն և հուսահատ, որ նրանք արտահայտում են այս աշխարհի սուտ ու անցավոր բաների տառապանքը, որոնց խաբկանքով լի է եղել բանաստեղծի հոգին դեռ մինչև երեկ, բայց և որոնցից դատարկված այսօր՝ նա ողբում է նրանց ունայնությունը: Նշանակալից է, որ բանաստեղծը իր տրտմություններից մեկնում է դեպի կյանքի իմաստասիրություն, դեպի աշխարհաճանաչում: Մյուս կողմից, սույն քերթվածների տողերի տակ բաբախում է իր սկզբունքին նվիրված մարդու անպարտելիության գաղափարը: Մարդը կարող է հաղթել, որ ուրիշ բան է բոլորովին, բայց մարդը բարոյապես չի պարտվում. ա՛յս է նշանագրելի միտքը: Բանաստեղծի ներքին կրողը մի անընկճելի ուժ ունի, պալքարելու ու պալքարի մեջ թեկուզ գոհվելու մի համարձակ ու անտեղիտալի պատրաստա-

կամություն, որ նույնպես հաղթանակ է նշանակում.

—Տուր ինձի, ով Տեր, ուժ և քաջություն,
Քալել անվարան, ինչպես ուխտավոր,
Իր երազներու ճամբեն լուսավոր,
Որում փույթը չէ վերքերն իր բուրբ:

Եվ, վերջապես, «Անցորդը» դիվանից վերահրատարակված բանաստեղծություններն, ահա, գալիս են մեզ պատմելու հեղինակի անցած կյանքի, մանկության հիշատակների, հայրենի գյուղի ու գյուղական հուշերի սրտառույզ վերհիշումները, ապրումները, զգայնությունները՝ անդարձ օրերի կարոտավոր ու սրտահույզ շնչով քնարերգված: Եղիվարդի քերթվածները որքան էլ անձնական մոտիվներ շրջափեն, այս հատորում թե ալլուր, միշտ էլ վերածվում են մարդկային համընդհանուր վշտի ու խռովքի:

Այսպիսով.

—Եղիվարդն ավելի քան իր երեսնամյա գրական-քերթողական գործունեությամբ ու նրա արդյունքներով մեզ ներկայանում է այսօր որպես սփյուռքահայ բանաստեղծության այն մեծ ու կարկառուն դեմքերից մեկը, որի գրքերը բարեբախտաբար չեղան, Օշականի բացատրությամբ՝ «սկզբնական սրբազան ավիշին տարտղնումը»: Թվում է, որ Եղիվարդն արդեն փարատել է Վարպետի մտավախությունը, որով նա անհանգիստ էր ա՛ն փորձառությամբ, թե «տառապել էն քիչ մը ամեն ժամանակներու իրավ քերթողները, երբ ըսելն վերջ իրենց ըսելիքը, կհամտին տակավին մանրել իրենք զիրենք և հատորներ շարել իրարու ետևեն»: Եվ, ահավասիկ, ճշմարիտ ու արդար փաստն այն է այսօր, որ Եղիվարդը գրել է այն ժամանակ միայն, «երբ նոր աշխարհ մը զգացեր է իր գանկին տակ»:

Եվ, հիրավի, մենք տեսնում ենք, որ Եղիվարդը գրքից գիրք բերում է մեզ նոր մտահոգացումների մի նոր աշխարհ, հետաքրքրությունների մի նոր տիեզերք, խոհի ու զգացման նոր ոլորտներ ու ոգեստեղծման նոր թոհիքների նոր հորիզոններ: Առանց մեկը մյուսին կրկնելու, նրա գրքերը, որպես միևնույն հոգու տարբեր էջեր, աստվածաշունչական ներշնչություններից մինչև հայրենասիրական, անձնական ու պարագայական ապրումները, հարազատ բխումն են մարդկային ներքին աշխարհի բարդ ու բազմապիսի վիճակների ու խորհրդապտող տագնապների:

—Արվե՛ստը:

Որպես առանձին բաղադրիչ տարր արվեստը գոյություն չունի ստեղծագործության էությունից անկախ: Արվեստն ինքն առան-

